

MULTIJEZIČNOST U EVROPSKOJ UNIJI U KONTEKSTU PREVODA PRAVNIH AKATA

MULTILINGUALISM IN EU IN THE CONTEXT OF TRANSLATION OF LEGAL ACTS

Milijana Ratković¹²

Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment Banja Luka

Sažetak

Evropska unija poštuje pravo svojih građana na identitet i, iako predana integraciji zemalja članica, Evropska unija istovremeno promoviše slobodu svojih naroda da govore i pišu vlastitim jezikom. Multijezičnost je takođe i jedan od temelja na kojima počiva EU. *Ujedinjeni u različitosti* (*United in diversity*) jedan je od najčešćih slogana u dokumentima EU. U skladu s ovim motom, raznolikost jezika zajedničko je bogatstvo i EU na to gleda kao na jedan od svojih prioriteta. Prevođenje pravnih propisa EU je sastavni dio predpristupne strategije svake države kandidata za članstvo u Evropskoj uniji i jedan je od ključnih elemenata uspješne integracije u EU. Tekstovi pravnih akata objavljuju se na svim službenim jezicima i svi imaju istu pravnu snagu.

Ključne riječi: multijezičnost, engleski jezik, Evropska unija, *acquis*, prevod.

Summary

The European Union respects the right of its citizens to the identity and, although committed to integration of the Member States, the European Union promotes the freedom of its people to speak and write their own language. Multilingualism is also one of the foundations on which the EU is based. *United in diversity* is one of the most common slogans in EU documents. In accordance with this motto, the diversity of languages is common wealth and the EU considers it as one of its priorities. Translating legal documents is an integral part of the pre-accession strategy of every candidate country for EU membership and is one of the key elements of successful integration into the EU. Texts of legal acts are published in all official languages and all have the same legal force.

Keywords: multilingualism, English language, European Union, *acquis*, translation

¹² Studijski centar Trebinje, Trebinjskih brigada 3, E-mail: milijana_rs@yahoo.com

1 Uvod

Jednak status svih službenih jezika omogućuje građanima EU pristup zakonodavstvu i komuniciranje sa institucijama Unije na svim službenim jezicima država članica. EU podržava svoje članice u brojnim kulturnim i obrazovnim inicijativama i programima podrške učenju jezika, promovirajući jezičke razlike i multikulturalizam. “Evropska unija ima institucionalan okvir koji promovirše njene vrednosti, unapređuje njene ciljeve i stara se o njenim interesima, kao i interesima njenih građana i interesima država članica, s jedne, i obezbeđuje usklađenost, efikasnost i kontinuitet politika i akcija, s druge strane” (Lilić, 2011, str. 23). Jezik je, svakako, najznačajniji simbol i sadržaj nacionalnog identiteta i svi jezici u Evropskoj uniji imaju jednak status, svi su jezici službeni, pa se i svi prevodi pravne stečevine Zajednice (tzv. *Acquis communautaire*) i ostalih zakonodavnih akata smatraju ravnopravnima i jednako autentičnima (Hartley, 2010). Konceptom višestruke autentičnosti želi se, barem formalno, izbjeći jezična ili kulturna dominacija bilo koje države članice ili njezina jezika u EU te se na taj način garantuje ravnopravnost svih njenih građana pred zakonom. Svaki građanin EU ima pravo da se pismeno obratiti svakom tijelu Unije na službenom jeziku svoje države i da dobije odgovor na istom jeziku (utvrđeno Ugovorom iz Amsterdama, 1997.). Drugim riječima, institucije EU donose zakone koji se direktno odnose na sve njene građane i stoga im moraju biti dostupni na njihovu maternjem jeziku, odnosno na službenom jeziku njihove države.

2 Jezička politika EU

Evropska unija je došla u stadijum kada dotiče skoro svaki aspekt javne politike i obuhvata gotovo svaku evropsku državu (Dinan, 2011). Lingvistički gledano multijezičnost se može odnositi na pojedinca (bilingualizam) ili na društvo, odnosno naciju koja je podijeljena na simetričnu višejezičnost u kojoj svi jezici imaju isti status ili asimetričnu višejezičnost u kojoj bar jedan jezik ima povlašten status (Clyne, 1997).¹³ Osnovno obilježje jezičke politike Evropske unije je načelo ravnopravnosti svih njenih službenih jezika i sve jezičke verzije osnivačkih ugovora i ostalih pravnih akata su isto vrijedne. “Jezička politika je politika koja teži skladu, u širem smislu mirovna politika“ (Velički, 2007, str. 95). Službeni glasnik evropskih zajednica, koji je Ugovorom iz Nice preimenovan u Službeni glasnik Evropske unije, objavljuje se na svim službenim jezicima Evropske unije.

Svaki član Evropskog parlamenta može koristiti svoj maternji jezik kada govori na sjednicama Parlamenta. Isto tako i svaki građanin EU može se obratiti institucijama Evropske unije na svom maternjem jeziku i ima pravo dobiti odgovor na tom jeziku. Shodno odredbama evropskog prava, treba razlikovati autentičan, službeni i radni jezik. Autentični jezici su jezici na kojima su objavljeni evropski konstitutivni ugovori. “Dok je Ugovor o osnivanju Evropske zajednice za ugalj i čelik zaključen samo na francuskom jeziku, Ugovor o EEZ i Ugovor o EAZ iz 1957.

¹³ Pravi primjeri multijezičnih država su Švajcarska, Belgija ili Kanada.

godine zaključeni su u izvornicima na nemačkom, francuskom, italijanskom i holandskom jeziku, čiji su tekstovi ravnopravni i jednako obavezni” (Košutić, 2014, str. 118). Iako vrijedi načelo ravnopravnosti svih službenih jezika, u institucijama Evropske unije u svakodnevnom radu se uglavnom koriste engleski, francuski i njemački. U EU se trenutno koristi 24 službena jezika i to su: engleski, danski, finski, francuski, italijanski, njemački, holandski, hrvatski, irski, grčki, španjolski, portugalski, švedski, češki, estonski, letonski, litvanski, mađarski, malteški, poljski, slovački, slovenski, bugarski i rumunski. Broj službenih jezika EU je manji od broja država članica. Razlog tome je što se neki jezici koriste u više zemalja:

- njemački je službeni jezik u Njemačkoj, Austriji, Belgiji i u Luksemburgu;
- engleski u Ujedinjenom Kraljevstvu, Republici Irskoj i na Malti;
- francuski u Francuskoj, Belgiji i Luksemburgu;
- grčki u Grčkoj i na Kipru;
- holandski u Holandiji i Belgiji (flamanski);
- švedski u Švedskoj i Finskoj.

U Evropi se takođe govore velški i bretonki (srodni keltski jezici) koji se govore u Velsu i Bretanji, katalonski (Andora, Španija, Sardinija, Francuska), baskijski (Španija i Francuska), flamanski koji je u Belgiji službeni jezik, ali je zbog svoje sličnosti s holandskim jezikom (koji je od početka službeni jezik EU) nije delegiran kao poseban jezik. Navedeni jezici nisu službeni jezici EU, jer je pravo na službeni jezik ispregovarano u procesu pristupnih pregovora. Kuriozitet je i da je irski jezik tek 2007. godine dobio status zvaničnog jezika Evropske unije iako je još od 1973. godine smatran za autentičan jezik Ugovora. Iako se baskijski, katalonski i galicijski od 2005. godine zvanično koriste u evropskim institucijama, dokumenti na ove jezike se ne prevode. Da bi određeni jezik države kandidata za članstvo u EU postao službeni jezik Evropske unije, neophodno je da ta država podnese zahtjev Evropskom vijeću, koje o tome jednoglasno odlučuje. Svaka država članica može objaviti Ugovore i na drugim jezicima, koji u njoj imaju status službenog jezika, i dostaviti “overenu kopiju prevoda koja će se čuvati u arhivima Saveta” (Košutić, 2014, str. 119). S obzirom na to da je multijezičnost u Evropi danas standard, a ne kao u prošlosti kad su prednost imali izvorni govornici jezika zemalja s većim brojem stanovnika, stanovnici zemalja s malim brojem stanovnika “više ne moraju prikrivati svoj identitet jer su dobili legitimno pravo na svoj vlastiti jezik koji sada vrijedi za sve građane Evrope” (Velički, 2007, str. 98).

Ipak, postoji razlika između formalno-pravne multijezičnosti i stvarne jezičke komunikacijske prakse u Evropskoj uniji. U brojnim se situacijama smanjuje broj službenih jezika i prednost se neizbježno daje engleskom i francuskom. Iako je multijezičnost službena politika Evropske unije ipak je engleski jezik postao jezik opšte komunikacije, evropska *lingua franca*.

Nijedan jezik u istoriji nije se koristio u tolikoj mjeri kao što je to s današnjom rasprostanjenošću engleskog jezika. U Evropi engleski funkcioniše u tri oblika: 1) kao nacionalni jezik važnih zemalja članica Evropske unije tj. Velike Britanije i Irske, 2)

kao *lingua franca*¹⁴ na evropskom nivou i 3) kao globalni jezik. Posljednjih se godina ovaj termin koristi za komunikaciju na engleskom jeziku između govornika različitih maternjih jezika. Engleski *lingua franca* (ELF) je *jezik kontakta* između govornika koje ne dijele isti maternji jezik i kulturu, a za koje je engleski jezik izabrani strani jezik komunikacije (Seidlhofer, 2005). Danas je položaj engleskog kao jezika nauke neupitan, a neki tvrde da sama činjenica da je engleski međunarodni jezik znači da nijedan narod nad njim nema pravo vlasništva (Seidlhofer, 2001). Engleski jezik ima važnu ulogu u Evropskoj uniji. Iako se Evropa zalaže za očuvanje kulturne i jezičke raznolikosti, ipak, u internoj komunikaciji unutar evropskih institucija, engleski sve više prevladava kao radni jezik. Treba imati na umu da je i veliki broj nacрта službenih dokumenata napisan na engleskom što znači da tri petine nacрта dokumenata Evropske unije koji se upućuju na prevođenje je, zapravo, napisano ne engleskom. Tome su doprinijele zemlje članice. Naime, predstavnici zemalja kao što su Švedska, Finska ili Austrija radije koriste engleski jezik nego francuski. Zemlje kandidati ga takođe najčešće koriste. Štaviše, 90% dokumenta koji se iz tih zemalja šalje u institucije EU napisano je na engleskom.

Engleski se, takođe, koristi i u situacijama kada nema prevodioca za prevođenje određenih parova jezika kao npr. nekog od baltičkih jezika i grčkog (McCluskey, 2002). Tada se pristupa tzv. relejnom sistemu. Na primjer, ukoliko nije dostupan prevod sa finskog na grčki jezik, može se koristiti engleski kao posredni jezik - ili *interlingua*, kako se ponekad naziva. U tom slučaju najprije se prevodi sa finskog na engleski, pa sa engleskog na grčki. Može se, naravno, koristiti bilo koji od jezika ali je sasvim sigurno da se engleski najviše koristi za ovakve vrste prevoda (Crystal, 2003). Ukupni troškovi pismenog i usmenog prevođenja u svim institucijama EU (uključujući Evropsku komisiju, Evropski parlament, Vijeće, Sud, Evropski revizorski sud) iznosi otprilike 1 milijardu evra godišnje. To je manje od 1% proračuna EU ili malo više od 2 EUR po građaninu. U Evropskoj komisiji zaposleno je oko 5 000 prevodilaca (Košutić, 2014).

3 Prevođenje pravnih propisa EU

3.1 Prevođenje *acquis-a*

Kako bi svojim građanima omogućila jezičku ravnopravnost u pristupu evropskom zakonodavstvu, svaka zemlja kandidat ima obavezu da prevede cjelokupnu pravnu stečevinu EU na svoj jezik, što predstavlja sastavni dio pretprijetne strategije svake države kandidata za članstvo u EU i jedan je od ključnih elemenata uspješne integracije. Svi državni jezici država članica su i službeni jezici EU, te su sve jezičke verzije pravnih akata izvorne i istovrijedne (Regulation No.1 determining the languages to be used by the European Economic Community). Znači, s pravnog aspekta, svi se smatraju izvornim jezicima, a ne prevodima.

¹⁴ A language that is adopted as a common language between speakers whose native languages are different, <http://www.oxforddictionaries.com>

Prevođenje *acquis-a* je ogroman posao. Štaviše, prevođenje zakonodavstva Evropske unije predstavljalo je najveći prevodilački poduhvat za većinu zemalja članica Evropske unije. Državama je u prosjeku potrebno sedam godina da bi prevele oko 160.000 stranica Službenog lista, tj. oko 300.000 stranica standardnog formata (pri čemu prosječan godišnji porast iznosi 3.000–5.000 stranica). Prevod pravnih tekovina Evropske unije na jezik zemlje kandidata prvenstveno je projekat iz oblasti prava. Ovaj projekat podrazumijeva da svi tekstovi moraju biti prevedeni na jezik zemlje kandidata i proći stručnu, pravnu i jezičku redakturu, što iziskuje velike ljudske resurse i znatne materijalne troškove. To zapravo podrazumijeva podjelu rada, izmjenu stručnjaka različitih profila; gdje se prevodioci bave prevodom, stručnu redakturu obavljaju stručnjaci iz resornih ministarstava, pravnom redakturom se bave pravници koji su nadležni za određene oblasti, dok jezičku redakturu obavljaju jezički stručnjaci. Intervencije na dokumentu mogu se vršiti samo u okviru definisanih nadležnosti (Vlada Republike Srbije, Kancelarija za evropske integracije, 2009).

Prevođenje *acquis-a* predstavlja vrlo složen posao koji zahtijeva veliku stručnost i vještinu. Složenost tog posla ogleda se i u činjenici da se na jezik države kandidata, po prvi put, prevodi ogromna količina tekstova koji, osim uobičajene faze prevođenja, moraju proći kroz nekoliko procesa provjere (redakture) da bi se mogli smatrati ravnopravnom verzijom na tom jeziku. Visoka stručnost prevoda osigurava se kroz zahtijevna istraživanja na području terminologije, zatim stručnu (tehničku), jezičku i pravnu redakturu. Radna grupa za verifikaciju je posljednja nacionalna instanca kontrole u procesu pripreme pravnih tekovina EU (Ibid, 2009). Neophodne faze procesa prevođenja *acquis-a* su: prevođenje, istraživanje terminologije, uključujući i konsultacije sa stručnjacima iz određenog područja, jezična redaktura, stručna tehnička redaktura, pravna redaktura i lektura. Današnje potrebe zahtijevaju, uz znanje jezika i prevodilačke struke, i vrlo dobro poznavanje neke druge struke, npr. ekonomija, pravo. Za zemlje kandidate često problem predstavlja i odlazak prevodioca i jezičkih redaktora u institucije EU oko godinu dana prije pristupanja, gdje revidira prevode zemlje kandidata. Institucijama Evropske unije neophodni su simultani prevodioci. Procjenjuje se da za svaki jezik treba od 100 do 200 prevodioca za institucije EU.

3.2 Generalni direktorat za prevođenje

Generalni direktorat za prevođenje (GDP) je jedna od najvećih prevodilačkih službi na svijetu, koja sa 2.500 zaposlenih (Lilić, 2011), a kao posebna služba EU, ima delikatan i nimalo lak zadatak. DGT osigurava da su službeni dokumenti dostupni na svim službenim jezicima Evropske unije, čime se ispunjava predanost politici multijezičnosti. GDP predstavlja najvažniju ulogu u zaštiti kulturne i jezičke raznolikosti Unije, što olakšava transparentnost, razumijevanje i razmjenu mišljenja. Njegovi glavni zadaci su: prevođenje dokumenata na svih 24 službena jezika Evropske unije, čime je svim građanima EU omogućen trenutni pristup evropskim tekstovima na vlastitom jeziku i mogućnosti komunikacije s institucijama na maternjem jeziku, osigurava kvalitetno prevođenje i održava troškove na prihvatljivom nivou, razvija odgovarajuće IT alate i terminološke podatke za pomoć prevodiocima i integriše ih u radni proces, kontroliše dokumente prevedene izvan

Ratković, M. (2015). Multijezičnost u Evropskoj Uniji u kontekstu prevoda pravnih akata. *Anali poslovne ekonomije*, br. 12, str. 78–85

Parlamenta i prati kvalitet vanjskog prevoda. GDP je stvorio i multijezičnu virtuelnu biblioteku pod nazivom MultiDoc, koja sadrži dokumentaciju (ne samo vezanu za Evropsku uniju) na svim službenim jezicima Evropske unije.

Prema službenim podacima GDP u 2014. godini ukupno je prevedeno 2.302.465 stranica teksta na razne jezike (taj broj je, na primer, 2012. godine iznosio 1.760.615). Najveći postotak prevedenih stranica odnosio se na engleski jezik (11,57 % ili 266 281 prevedenih stranica), a slijede francuski (6,72 %), njemački (5,89%), te španski i italijanski (4,31%). Najmanji broj prevedenih stranica bilo je na estonskom (3,66%), malteškom (3,83%) i na irskom (0,30%) (European Commission, 2014). Povrh toga, obavljen je ogroman posao simultanog prevođenja tokom zasjedanja, pregovora i samita.

3.3 Status i funkcija multijezičnosti u Evropi danas

Statistike kažu da je 56% građana EU sposobno da se sporazumijeva i na nekom drugom jeziku, pored maternjeg. Najpopularniji je, naravno, engleski, kojim se služi 38% Evropljana (ne računajući tu žitelje Velike Britanije), dok npr. svaki četvrti građanin Rumunije izjavljuje da dobro vlada francuskim (European Commission, 2006). Istraživanje Eurobarometra, sprovedeno 2012. godine, pokazalo je slične rezultate, bar kad je engleski jezik u pitanju. Očekivano, engleski je i dalje na prvom mjestu i njega govori 38% stanovništva, slijede francuski (12%), njemački (11%), španski (7%) i ruski (5%). Engleski i španski pokazuju značajna poboljšanja u odnosu na npr. 2005. godinu. U odnosu na 2005. godinu, kada je broj onih koji su tvrdili da mogu neometano voditi konverzaciju na engleskom, iznosio 15% sada je 73%. U Finskoj je taj procenat, u odnosu na 2005. godinu, takođe znatno povećan (sa 7% na 70%), u Latviji npr. sa 7% na 46%), Litvaniji sa 6% na 38%) (European Commission, 2012). Da bi smanjili i prevazišli lingvističke probleme i prepreke koje se javljaju kako u svakodnevnom životu EU građana tako i u institucijama i administraciji EU, organi EU javno zagovaraju i ohrabuju građane da uče pisati i govoriti i druge jezike iz poslovnih ili privatnih razloga. Jedan od primjera načina pomoći su i mnogi obrazovno-edukativni programi i kampanje – programi Erasmus, Lingua, Sokrates, Leonardo de Vinči.

Evropska strategija za multijezičnost iz 2008. godine predviđa niz obaveza za države članice. U dokumentu se, između ostalog, navodi da su države članice obavezne da promovišu multijezičnost u cilju jačanja socijalne kohezije i interkulturalnog dijaloga, da podržavaju mogućnost permanentnog učenja, da promovišu multijezičnost kao faktor konkurentnosti evropske privrede, mobilnosti i zapošljavanja (Council of the European Union, 2008).

4 Zaključak

Jezička politika Evropske unije je demokratska potreba koja garantuje ravnopravnost svih njezinih građana pred zakonom. Politika EU u središte stavlja pojedinca-građanina i njegova prava. Pravo je evropskih građana da budu informisani na svom jeziku. Drugim riječima, institucije EU donose zakone koji se direktno odnose na sve njezine građane i stoga im moraju biti dostupni na njihovu maternjem jeziku, odnosno

na službenom jeziku njihove države. Svaki građanin EU ima pravo da se pismeno obrati svakom tijelu Unije na službenom jeziku svoje države i da dobije odgovor na istom jeziku (utvrđeno Ugovorom iz Amsterdama, 1997.). Tako da i govornici manjinskih jezika odbacuju svoj defanzivan stav prema drugim jezicima, prepoznaju šanse višejezičnog evropskog diskursa koji ga više ne sili (kao što je to bio slučaj prije) da prikrije ili čak odbaci svoj identitet kako bi se prilagodio prestižnijim jezicima. Kako bi svojim građanima omogućila jezičku ravnopravnost u pristupu evropskom zakonodavstvu, svaka zemlja kandidat ima obavezu da prevede cjelokupnu pravnu stečevinu EU na svoj jezik. Tekstovi pravnih akata objavljeni na svim službenim jezicima imaju istu pravnu snagu. Znači, s pravnog aspekta, svi se smatraju izvornim jezicima, a ne prevodima. Obaveza svake države je da svojim građanima obezbijedi pristup propisima na njima razumljivom jeziku.

Ratković, M. (2015). Multijezičnost u Evropskoj Uniji u kontekstu prevoda pravnih akata. *Anali poslovne ekonomije*, br. 12, str. 78–85

5 Popis literature

- Clyne, M. (1997). Multilingualism. In F. Coulmas (Ed.), *The Handbook of Sociolinguistics* (pp. 301–314). Oxford, UK and Malden, USA: Blackwell.
- Council of the European Union. (2008). Council Resolution on a European strategy for multilingualism [Data file]. Available from European Council of Literary Translators' Web site, http://www.ceatl.eu/wp-content/uploads/2010/09/EU_Council_multilingualism_en.pdf.
- Crystal, D. (2003). *English as Global Language*. Oxford University Press.
- Dinan, D. (2011). *Sve bliža Unija*. Beograd: Službeni glasnik.
- European Commission (EC). (2006). Europeans and their languages [Data file]. Available from EC Web site, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_243_en.pdf.
- European Commission (EC). (2012). Europeans and their languages [Data file]. Available from EC Web site, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf.
- European Commission (EC). (2014). Translation in figures – 2014 [Data file]. Available from EC Web site, http://ec.europa.eu/dgs/translation/whowear/translation_figures_en.pdf.
- Hartley, T. (2010). *The Foundations of European Union Law*. New York: Oxford University Press.
- Košutić, B. (2014). *Osnovi prava evropske unije*. Podgorica: CID.
- Lilić, E. (2011). *Evropsko upravno pravo*. Beograd: Pravni fakultet .
- McCluskey, B. (2002). English as a Lingua Franca for Europe. *The European English Messenger*, 11/ 2, 40–46.
- Regulation No.1 determining the languages to be used by the European Economic Community. (1958). *Official Journal 017* (06.10.1958), pp. 385–386.
- Seidlhofer, B. (2001). Brave New English. *The European English Messenger 10/1* , 42–48.
- Seidlhofer, B. (2005). Key concepts in ELT: English as a lingua franca. *ELT Journal*, 59/4, 339–342.
- Velički, D. (2007). Nova višejezičnost i učenje stranih jezika kao dio jezične politike. *Metodički ogledi*, br. 14/1, 93–103.
- Vlada Republike Srbije, Kancelarija za evropske integracije. (2009). *Informacija o pripremi pravnih tekovina EU na srpskom jeziku*. Beograd: Autor.